

(»roža nekdanja z imenom stoji, gola imena držimo«). To pojasnjuje njegovo zanimanje za proizvodnjo, enega osnovnih nosilcev literarnih pomenov. Po drugi strani pa prevodi in poezija, ki izkoriščajo njegove izkušnje na področju verzologije, kažejo na načine, s kakršnimi, če parafraziramo Eca, knjige govorijo o drugih knjigah in ob tem tudi o svetu.

Tone Pretnar je s svojim ustvarjalnim delom opozoril na smotnost dialoga med znanstvenimi, literarnimi in paraliterarnimi teksti, pronicajoč do globlje resnice humanistike.

Božena Tokarz

Sosnovec

Iz poljščine prevedla

Simona Klemenčič

KDAJ SLOVENŠČINA ZDAJ?

0 Gjurinova knjiga *Slovenščina zdaj* (Ljubljana: Art agencija, 1991) je zanimivo besedilo — ne samo zaradi (tedaj in *zdaj*) aktualne problematike pravopisa/pravorečja, oblikoslovja in družbenega jezikoslovja, ampak predvsem zaradi vprašanj, ki se bralcu ob tako oblikovanem zborniku koticarskih prispevkov zastavljajo med vrsticami in terjajo umestitev knjige v širši spoznavnoteoretični/družbeni kontekst. Gre nedvomno za problematiko smisla prispevkov jezikoslovcev in »jezikovedov« koticarjev, ki se vzpostavlja ob/nad/pred njimi kot smislotvorna nanašalna točka. Kajti če se upošteva — ne le v filozofiji, literarni teoriji in poetiki, ampak tudi v (psiho)lingvistikii — znano opredelitev, da je smisel pojava pojavu samemu transcendenten, potem ni daleč do sklepa, da je v vrednotenju tovrstnih javnih izražanj jezikoslovne misli potrebno premisliti tudi/zlasti samo smislotvorno izhodišče. In v tem je Gjurinova knjiga izrazito večplastna.

1 Prvi, tudi s stališča smisla najzanimivejši sklop tvorijo jezikovni sestavki, v katerih Gjurin obelodanja in kritizira jezikovno strategijo in taktiko JLA. Danes že bivše, tedaj pa še nadvse družbeno aktivne — kar ni nepomembno za presojanje smisla koticikov. Da je kritika razmerja bivše vojske do Slovencev osrednja problematika Slovenščine zdaj tudi za njenega avtorja, je mogoče razbrati iz njegove fotografije, na kateri se kaže kot potencialno okupatorski pešak — s tem se je »(m)enda /.../ hotel še zadnjič porogati ‚turški‘ vojski, s katero si je v letih 1987–1989 dajal toliko napadalnega opravljanja«, kakor se bere v spremnem besedilu na platnicah. Gjurin jugoslovansko »ljudsko« armado napada na vseh jezikovnih ravneh; opozarja na pravopisni napaki (vojačko nam. vojaško in obvintelstvo nam. obvinitelstvo (str. 129)), marsikatera pikra leti na račun »turške« vojske in njenega besednjaka (Turška vojska, zanimiva razlaga faz *karavilizacije in pogledi na karavlo zkozi VS* (I. do XII.)). V okviru jezikoslovčevih »napadov na JLA« zavzemajo osrednje mesto Gjurinovi odzivi na ukaz B. Mamule »o napisih imen na vojašnicah in drugih javnih objektih JLA« (str. 28), po katerem bi bilo na vojašnicah v Sloveniji poleg slovenskega izpisano še srbohrvaško ime. Gjurinovi protesti (ob sumljivi neurnosti objave njegovega opozorila v Delu) so se dopolnili z izjavo Slavističnega društva Slovenije (o napisih na vojaških objektih in položaju slovenskega jezika v oboroženih silah SFRJ, katere pobudnik je bil (1987). Prizadevanja so se povezovala z Gjurinovimi zapisi o nerazobešanju slovenske zastave ob praznikih, zato pa razkazovanju partijske (str. 30–31 in 89–90), kar je pričalo o tem, da je bila JLA pravzaprav JPA (jugoslovanska partijska armada); sporazumevala se je v »vsejugoslovanskem« »srbohrvaškem« jeziku, s tem pa »za potrebe JLA« (str. 28) povzdignila »srbohrvaško« govoreče narode v nadnarode (str. 29), hkrati z (nenamerno?) malomarnim odnosom do podnaroda, izraženem v poimenovanjih vojaških objektov na ozemlju njegove države (*Karaula »Karavanški kuriri NOV«, Karaula »Franc Prešern«* — str. 143). Ta svojevrstno »turški« odnos se je izrazil tudi v *Saopštenj(u) za javnost,*

nanašajočem se na Janšev primer (str. 99); ob tem Gjurin podreza tedanje slovensko predsedstvo, vlado, tožilstvo in skupščino, ki da naj sprožijo »tožbo zoper vojskino jezikovno poniževanje slovenskega naroda« (str. 100). Zanimiva in povedna molčečnost oblasti je v Slovenščini zdaj izpostavljena še nekajkrat; zlasti duhovita je objava odgovorov (tj. praznega prostora), ki so jih Slavističnemu društvu (tedaj ga je vodil J. Toporišič, tajnik mu je bil V. Gjurin) ob njegovi izjavi namenili Zvezni sekretariat za ljudsko obrambo, Izvršni svet Skupščine SR Slovenije in Predsedstvo Republiške konference Socialistične zveze delovnega ljudstva Slovenije (str. 75–78). Analiza govorov/sporočil slovenskih in tujih oblastnikov sodi v sklop besediloslovnih obravnav govorov in sporočil jëlëajevcev¹ in njihovih soborcev; v njih se odstira prozorno politično frazerstvo (str. 95), manipulacija in dokazovanje z verbigeracijo (str. 118), pomanjkljiva jezikovna usposobljenost (str. 120–122). Nesprejemljivost vojaške jezikovne logike utemeljuje Gjurin tudi z opozarjanjem na zgodovinska dejstva (Naši mejniki, str. 34–36 in zlasti duhovit kotiček Trije »napadi na JLA« iz l. 1850, str. 130–131), ob tem pa dokazuje, da je tako ravnanje vojske v nasprotju z ustavo SFRJ.

Kar nekaj kritičnih puščic nameni tudi tedanjim predstavnikom Slovenije v zveznih organih, in sicer zlasti njihovemu zametovanju maternega jezika — zapis, da ko predstavnik slovenskega naroda slovenščino v reprezentativnih govornih položajih zamenja s srbohrvaščino, »uradno pokopava slovenski jezik in slovensko državo in takšno jugoslovansko državo, kakršna je edina za Slovence sploh sprejemljiva« (str. 134), pa l. 1988 izpod slavistovega peresa ni bil tako samoumeven, kakor se morda danes zdi. Z njim se dá povezati tudi obtožbo jugoslovanske vlade »za neizpolnjevanje načel jezikovne enakopravnosti v armadi — pa seveda tudi v civilnih organih federacije« (str. 132), cikel prispevkov Jezikovni rasizem jugoslovanskih bankovcev (I.–V.), na katerega je v okviru družbenojezikovne problematike posebej opozoril Rado L. Lenček (besedilo na platnicah), ter zahteve po uveljavitvi enakopravnosti slovenskega jezika v jugoslovanski diplomaciji (str. 18–20). Ni nenavadno, da so se tovrstni kotički strnili v analizo prednosti samostojne Slovenije pred federacijo ali konfederacijo Jugoslavijo, kar je objavil v Novi reviji (1990, IX, 95) — četudi po pribliscitu jezikovna politika slovenske oblasti ne gane preveč — v tem pa jo, po Gjurinovem mnenju, varujejo tudi občila (Ob plebiscitu, zadnji prispevek v knjigi).

Smisel teh družbenojezikovnih kotičkov izhaja iz razmerja med njimi in delovanjem Slovencev zoper (jezikovni) imperializem jugoslovanske vojske in zveznih oblasti, s tem pa Gjurinova prizadevanja za enakopravnost slovenščine v vojski in organih zvezne oblasti presegajo okvir kabinetnega jezikoslovja, in se z očitno vplivajnsko močjo vključujejo v tedaj (in *zdaj*) aktualno narodovo gibanje k lastni samostojnosti in samobitnosti. Smisla zapisov potemtakem ne gre iskati le v pravosti jezikovnega spoznanja; utemeljuje ga *legitimnost* (zdaj tudi mednarodno priznana) osamosvajanja Slovenije in ob tem oblikovanje narodove samopodobe, kar jezikovno problematiko z jezikoslovne premešča na politično raven (tako je razumeti tudi Gjurinovo razočaranje »nad *povolitveno jezikovno politiko slovenskih strank in oblasti*« (str. 210).

2 Slovenščina zdaj zajema tudi sestavke, napolnjene s pravopisnimi, besedoslovnimi, skladenskimi, stilističnimi in (jeziko(slo)vno)zgodovinskimi temami. Tako bi v pravopis/pravorečje sodili zapisi o pisavi (Ob lastnem imenu, Černovizija, štirje se nanašajo na neobstojni polglasnik); oblikoslovje pokrivajo trije sestavki o tvorjenju vrstilnega števnikar (iz glavnega *petmilijardta*, *petmilijardna*, *petmilijardnja*, *petmilijardita*, *petmilijarda* težava slovenskega jezika), v katerih Gjurin za marsikoga dolgočasno/brezkvrno oblikoslovje poživlja z vrsto duhovitih komentarjev in celó z zastavitvijo uganke; v besediloslovje in skladnjo se uvrščajo sestavki, v katerih Gjurin kritično vrednosti neustrezno strokovno izrazje (*prižigalec* nam.

¹Tako Gjurin zaznamuje polglasnik, prim. str. 62: »zveza polglasnika in r (tu jo bom pisal èr)«, podobno še str. 65–69.

zaganjalnik (str. 16)), napačno rabo glagola *koristiti* (str. 16–18), *exotic besedje* in *poetic skladnjo* kakega *fruktalista* (str. 25), *boljkotiranje* (in ob tem slovarki opis ter rabo veznika *ko* (str. 51–54 in 56–62)). Avtor svoja opažanja nekajkrat začini tudi s poprom, ki naj bi poščegetal tega ali onega prepovedovalca, ki Blažu preprečuje, »da bi se mu ,kmalu razkrila vsa bogatija‘« (str. 16), ali z aktivistovščino ponečedene tvorce, ki jih krasi marsikateri »rdečkast kičast bingelj pod kljunom« in »jim tudi sicer govornica odseva duhovno papagajstvo« (str. 18).

Stilistike se je dotaknil v prispevkih Samogovori mrtvih in V vrtu ljubljanskem živalskem: v prvem (upoštevajoč v Slavistični reviji objavljeno razpravo J. Paternosta) osvetljuje slovstveni obrazec nagrobnih napisov, v drugem ironično razvija »stilistiko« tabel v ljubljanskem živalskem vrtu, katere besedilotvorno načelo je nepotrebno prestavljanje levega prilastka za jedro (*raca turška nema*). Jezikoslovnogodovinski je kotiček Povabilo v muzej, v katerem avtor razmišlja o slovenski jezikoslovni misli — lipi »s trdimi koreninami, debelim deblom in široko razvejano krošnjo« (str. 20), kakor jo je v Portretih, razgledih, presojah naslikal »šestdesetletni mladenič po duhu in videzu« (isto). O cenzuri v znanosti piše Gjurin tako ob neobjavah Toporišičevih presoj kot ob uredniškem posegu v JK 53, katerega naslov (Turška vojska) je bil spremenjen v manj udarnega (Turška dediščina).

Smisel tega sklopa kotičkov je dvoj: po eni strani je utemeljen na izpostavljeni vplivaj-skosti kot spreminjanju jezikovne zavesti glede na sistem, kljub (tudi pri Gjurinu implicitno) prisotnem dvomu v popolno predvidljivost in neproblematično logičnost/strukturiranost takega Sistema (v tem smislu je mogoče brati njegovo »privolitev« v tvorjenko *petmilijardi* (nastalo po izgubi morfemske meje med *-t-* in *-i*, tako da je končaj *-ti* postal »značilnost vrstilnih števnikov na sploh« (str. 12)) — kljub pravilnosti tvorjenke *petmilijardi* (tako kot *tisoči*) (str. 14)); razvidno in neproblematično smiselnost, izhajajočo iz popraviljavske vloge kotičkov, je mogoče jasno razbrati predvsem iz tistih besedil, ki razkrivajo pomanjkljivo jezikovno zmožnost oz. ideološke obrazce političnega govora (aktivistovščina). Po drugi strani pa ne gre prezreti smiselno drugače utemeljenih prispevkov — tistih, ki z natančnim zbiranjem in razvrščanjem gradiva pripeljejo do tvorbe pravila. Njihov smisel izhaja iz razmerja med sistemom, metasistemom in naslovnikom: glede na to, da bralec 7D (kjer so ti kotički izhajali) ni jezikoslovec, je smisel tovrstnih kotičkov problematičen, saj sodi strokovno besedovanje spoznanj o jeziku, oblikovanje algoritmov in posplošitev v za to specializirane strokovne revije. Ta smiselni zastrel je značilen zlasti za kotičke o neobstojnem polglasniku (pravila za obstojnost polglasnika, str. 70–71).

3 Gjurin se je v nekaj kotičkih razpisal tudi o slovenski himni, s tem da zagovarja Naprej, zastava Slave, ki je v preteklosti (po besedah R. Gobca) »veljala za slovensko himno« (str. 189). Hkrati z dokazovanjem prednosti »stare himne« pred Zdravljico je v Gjurinovem boju za Naprej bistveno vplivanje na javnost, očitno zato, da bi se zaustavila »ofenziva zoper Naprej in za Zdravljico« (str. 190), kar se vidi tudi iz naslovov ustreznih kotičkov (Si pojdete zaklat 130-letno himno?, Duhovniki koljejo Naprej). Smisel besedil s takó poudarjeno vplivajnsko funkcijo (utemeljen na zgodovinskih dejstvih in obeležjih Napreja do osvoboditve) izhaja iz prepričanja, da moč zgodovinskega argumenta lahko spodkoplje moč legitimnosti »narodove« odločitve (izražene v parlamentu) o tem, katero besedilo bo povzdignjeno na raven himne. Razkorak med obema referencialnima okvirjema je tudi izhodišče nesporazuma v zvezi s himnama; v ustavi izražena odločitev za Zdravljico namreč ne izhaja iz kulturoloških, literarno-ali glasbenozgodovinskih spoznanj, ampak iz njene povezanosti s »slovensko pomladjo«. Ker pa politika in znanost ne zavemata istega referencialnega okvirja javnega besedovanja, Gjurinovo strokovno zavračanje strokovnih argumentov ob dejstvu, da »imamo soglasje komunistov, cerkve in liberalne inteligence« (str. 85), zgolj s tovrstnimi sredstvi ni moglo ustoličiti Napreja, kljub tudi politični podpori projekta (3. seja Sveta za slovenščino v javnosti (tedaj ga je vodil J. Toporišič), 24. maj 1989).

4 Prikazana, tudi za današnji čas uporabna vprašanja jezika kot družbenega pojava so v Slovenščini zdaj obarvana z bleščečim slogom razvijanja in dokazovanja misli, z ironijo in

sarkazmom, ki so si ju prislužile te ali one tarče Gjurinovih koticikov. Dejstvo, da se zdijo smiselno utemeljeni zlasti tisti prispevki, ki so nastali v času (danes »neaktualne«) borbe z vojsko in zvezno oblastjo, pa ni nepomembno za premislek o današnjem družbenem delovanju jezikoslovca onkraj kabinetnega jezikoslovja, npr. o sodelovanju pri prenovi šole, pouka slovenskega jezika in uzaveščanju pomena jezika kot sporočanjkega okvirja vsakega predmeta. Če se namreč danes tu in tam piše, da bo šola prihodnosti časovno raztegnjena in računalniško opremljena (po meri Evrope), premalo pa se morda govori o prenovi pouka slovenščine, je smiselno pričakovati, da bi o izhodiščih in položaju maternega jezika v slovenski šoli spregovorila tudi slovenistika — Gjurinovo pisanje o razmerju med jezikoslovjem, jezikom in družbo je v tem smislu poučno.

Slovenščina zdaj tudi ne boleha od sentimentalne koticikarske drže do govora, ne vzdihuje nad nezaslišano nekulturo ali napačno skladnjo povprečnega slovenskega tvorca — ob hkratnem neupoštevanju členitve po aktualnosti, ki ga jasno odražajo umovanja tovrstnih koticikarjev (razlika med *On se je zavedal dejstva, da ...* in *On se je dejstva, da ... zavedal*). Gjurin se je v času svojih prispevkov v 7D pomembnostne hierarhije jezikovne problematike zavedal.

Knjiga je vredna branja in študija — ne le zato, ker govori o vseh ravlinah sistema (kakšna jezikovna napačica celoten zbornik prijetno ozemlje), ampak tudi zaradi mojstrovega sloga: če verjamete ali ne, knjiga se bere kot krimič.

Igor Saksida

Filozofska fakulteta v Ljubljani

ABECEDA PRAVOPISA MARTE KOCJAN-BARLE

0 Lani (1992) je pri Državni založbi Slovenije izšla Abeceda pravopisa (v dveh knjigah: Vaje, 150 str., in Preglednice, rešitve, 72 str.), tj. pravopisni priručnik, ki pojasnjuje in z vajami utrjuje pravopisna vprašanja slovenskega knjižnega jezika, in sicer zapisovanje glasov, rabo velikih in malih črk, pisanje prevzetih besed, rabo ločil, pisanje skupaj in narazen, deljenje in rabo popravnih/korekturnih znamenj.

Delo temelji na Slovenskem pravopisu 1990 (Slovenski pravopis 1, Pravila, Ljubljana: DZS, 1990); ker gre za priručnik, so pravila prikazana shematsko v preglednicah, težišče pa je na vajah za učenje novega in utrjevanje znanega (zato obsegajo Vaje še enkrat toliko strani kot Preglednice, rešitve) — temu je namenjena množica primerov iz vsakdanje rabe, prim.: »sem zbrala veliko primerov predvsem iz sodobnega tiska — časopisov, revij za zabavo in izobraževanje (v glavnem mladinskih), nekaj tudi iz osnovnošolskih učbenikov in poljudno-znanstvenih knjig, precej pa iz leposlovnih del predvsem še živečih slovenskih piscev — in jih povezala v vaje za različna pravopisna vprašanja.« (Abeceda pravopisa: Vaje, 5). Abeceda pravopisa je torej pravopisni priručnik, ki skuša visoko strokovno delo, kot je Slovenski pravopis 1990, približati najširšemu krogu pišočih, ki naj pravopisno znanje pridobivajo in nadgrajujejo induktivno (tj. iz primerov oz. rabe), in sicer predvsem sintetično (z vstavljanjem/izbiranjem ustrezne rešitve).

Pričujoča predstavitev Abecede pravopisa bo razčlenjevala zlasti njen teoretični del (Preglednice), iz katerega je pri iskanju oz. razvrščanju ustreznih vaj gotovo izhajala tudi avtorica in v katerega se bo najprej poglobil vsak, ki se bo lotil učenja pravopisa (četudi je v priručniku mišljeno drugače, prim. »Sestavni del kompleta so: — vaje, — preglednice, rešitve.«, kar verjetno velja le za utrjevanje znanega, pri katerem se najprej lotimo vaj, nato si ogledamo rešitve in šele na koncu oz. če smo se pri reševanju zmotili, preberemo pravila). Obravnava